

Megemlékezés

MÁLYUSZ ELEMÉR, A MAGYARORSZÁGI ZSIGMOND-KUTATÁS KIEMELKEDŐ KÉPVISELŐJE¹

ELEMÉR MÁLYUSZ, THE OUTSTANDING REPRESENTATIVE OF THE HUNGARIAN SIGISMUND RESEARCH

Erős Vilmos

az MTA doktora, PhD, habil., Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen
eros.vilmos@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

Ebben az évben emlékezünk meg a kiemelkedő történész, Mályusz Elemér születésének 125. évfordulójáról. E sorok szerzője ennek kapcsán (is) több tanulmányt szentel a történész életművének, de jelen alkalommal egy kisebb lélegzetű írást kíván közzétenni, amely azonban Mályusz munkáinak jelentős aspektusát járja körül. A tanulmány alapja egy 1998-ban tartott előadás, amelyet Luxemburgi Zsigmond király uralkodásának emlékére rendeztek, s amely Mályusz Zsigmonddal összefüggő kutatásainak eredményeit foglalta össze. A tanulmány azt bizonyítja, hogy Mályusz Elemér történészi életművében kiemelkedő szerepet játszott a Zsigmond-kor kutatása, főként az 1945 utáni időszakban, de részben már a két világháború közötti korszakban is. Mályusz felfogásának veleje, hogy megközelítése, mint történetírásának túlnyomó része, társadalomtörténeti alapú, s ezzel lényegesen modernebb szemléletet képvisel, mint az őt megelőző politikai eseménytörténet-centrikus történettudomány. E társadalomtörténet középpontjában a köznemesség története áll, amely Mályusz szerint a társadalmi reformok hordozója az egész magyar történelem folyamán. Zsigmondot abból a szempontból értékeli, hogy teret enged a köznemesség és az arisztokrácia fokozatos előtérbe kerülésének. Gyengesége viszont, hogy az utóbbi – az arisztokrácia – uralma az ország területi integritását veszélyezteti, sőt annak szétesésével fenyeget, ezért is szükséges a köznemesség további hatalmának megerősítése, s végső soron a rendiség kialakulása, de mindez már Mátyás király idején történik. Mályusz értelmezésének egyik fő újdonsága, hogy a társadalmi fejlődés e menetét a német szociológia fogalmainak segítségével elemzi, s kialakítja a középkori magyar társadalmi fejlődés „három egységére” (karizmatikus királyság, hűbériség, rendiség) vonatkozó tézisét.

¹ A cikk egy lényegesen korábbi német nyelvű változatára lásd Erős, 2000. A német nyelvű tanulmány a fentebb említett, 1998-as konferencián elhangzott, szintén német nyelvű előadás alapján készült. A konferenciát a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete rendezte.

ABSTRACT

This year we commemorate the 125th anniversary of the birth of the eminent historian Elemér Mályusz. The author of these lines has dedicated several studies to the historian's oeuvre in relation to the anniversary (too), but on this particular occasion, he wishes to publish a smaller-scale article, which nevertheless deals with a significant aspect of Mályusz's works. The present paper is based on a lecture given at a conference in 1998 organized to commemorate the reign of King Sigismund of Luxembourg, which summarized the results of Mályusz's research on Sigismund. The paper demonstrates that research on Sigismund's reign played a prominent role in Mályusz's oeuvre, especially in the period after 1945, and to some extent also in the interwar years. The essence of Mályusz's interpretation is that his approach, like the vast majority of his historiography, is based on social history, and thus represents a significantly more modern approach than the political event-based historiography that preceded him. At the heart of this social history is the history of the nobility, which, according to Mályusz, is the vehicle of social reform throughout Hungarian history. His assessment of Sigismund departs from the king's gradual empowering of the nobility and the aristocracy. The weakness of his reign, however, is that the rule of the aristocracy threatens the territorial integrity of the country, and even its disintegration, which is why it is necessary to strengthen further the power of the nobility and ultimately establish the estates of the realm, though that would take place later, under Matthias I. One of the main novelties of Mályusz's interpretation is that he analyses the course of social development with the help of concepts from German sociology, and develops his thesis on the 'triple unity' of medieval Hungarian social development (charismatic kingdom – feudalism – estates of the realm).

Kulcsszavak: Zsigmond-kutatás, társadalomtörténet, karizmatikus királyság, hűbériség, köznevelés

Keywords: Sigismund-research, social history, charismatic rule, feudalism, nobility

Mályusz Elemér (1898–1989) kétségkívül a hazai Zsigmond-kutatás legkiemelkedőbb képviselője volt, s a Zsigmond-korszak problémáival való szembesülés Mályusz egész történetírói pályafutását végigkísérte. Már első történetírói szárnypróbálgatásai közben a Toldi Miklós személyét, a Toldi-monda keletkezésének társadalmi hátterét boncolgató tanulmányai során felvetődött a 14–15. századi társadalmi viszonyok elemzésének szükségessége (Mályusz, 1924). Döntő lökést mindehhez 1934-es egyetemi tanári kinevezése adott, amikor is, lényegében Hóman Bálint katedráját átvéve, a Pázmány Péter Tudományegyetemen több kollégium keretén belül kísérelte meg az 1526 előtti magyar társadalmi, népiségi és népesedési, szellemi, kormányzati és közigazgatási viszonyok analízisét és szintézisét. Kiemelkedő eredményei e periódusnak *A gótika Magyarországon* (összefoglalva az *Árpádházi Boldog Margit* című tanulmányban [Mályusz, 1933a]), és a szintén 1934-ben megkezdett, a középkori magyar egyházi társadalom felépítéséről, fejlődéséről szóló előadásai vagy például *A Toldi monda* című tanulmánya, melynek okán szakmai polémiába is keveredett korának egyik német

szempontból elfogult nyelvészével, Moór Elemérrel.² Nélkülözhetetlen volt a Zsigmond-kor társadalmi viszonyainak alaposabb vizsgálata a harmincas évek elején megkezdett társadalomtörténeti tanulmányaiban (*A patrimoniális királyság*, 1933 [1933b]; *A karizmatikus királyság*, 1934; *Herrschaftsformen im mittelalterlichen Ungarn*, 1933), melyek a harmincas évek végén a Berzeviczy-jutalommal díjazott és a rendes akadémiai tagságot eredményező nagy ívű tablóban (*A magyar társadalom a Hunyadiak korában. A hűbériség és a rendiség problémája*, 1940) csúcspontot értek el. A második világháború alatt látott napvilágot a *Magyar Művelődéstörténetben* a reneszánsz társadalmi viszonyait megfestő tanulmány (lényegében megismételve 1940-es munkájának téziseit), valamint a Zsigmond és a főkegyúri jog problémáját először megpendítő cikk is (Mályusz, 1943).

Mályusz Elemér időskori portréja
MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek
Gyűjteménye, Ms 6408/588

² Mályusz Moór Elemér felfogásával a harmincas évek elején folytatott éles polémiát. Moór már több korábbi tanulmányában kifejtette, hogy a Toldi-monda szerinte német bábjátékosok közvetítésével került Magyarországra. Mályusz már egyetemi tanulmányai óta foglalkozott a Toldi-monda keletkezésének hátterével (egy Domanovszky Sándorhoz írt levelének tanúsága szerint már első szemináriumi dolgozata is e témakörből készült). Felfogásának veleje, hogy a különböző oklevelekben szereplő adatok egy és ugyanazon személyre vonatkoznak, Toldi tehát valóban élő személy volt. Így a róla készült monda is magyar alkotás, s nincs szükség német közvetítők feltételezésére. Mályusz kézíratos hagyatékában található egy Moór Elemér kritikájára szánt választervezet, amelyben a következőképpen foglalja össze koncepcióját: „A magyarországi oklevelekben szereplő Toldi Miklóst is tehát Megyesi Simon, egy tiszántúli származású főispán elviszi magával Pozsony megyébe vicecomesének [...] Ezekután a szabad egyezség alapján kilépve szolgálatából, a leghatalmasabb egyházi úr, az esztergomi érsek szolgálatába lép, mint udvarában tartózkodó miles. Utána Olaszországba megy, hol egy nagyobb magyar csapat vezetője. Hazatérve még feljebb, a király familiájába jut be s királyi miles lesz. Állandóan az uralkodó környezetében tartózkodik, akitől különböző megyék főispáni méltóságát nyeri el azok jövedelmével együtt, úgy hogy belőle, a szegény familiárisból hatalmas főúr lesz, aki most már megyéje vezetését rábízza saját familiárisai egyikére, vicecomesére. Semmi belső ellentmondás sincs tehát az adatok között s az évek során feltűnő okleveles adatok önként egy szakadatlan láncá kapcsolódnak. Kombinációm akkor nem nyugodna biztos alapon, ha valamely oklevél korábban nevezné királyi milesnek s azután érseki milesnek vagy ha korábban lett volna főispán s azután alispán. Ebben az esetben valóban kétkedéssel kellene fogadnunk, hogy a különböző oklevelek Toldi Miklósa valóban egy és ugyanazon személy-e.” MTA KIK Kt. (Növedéknapló száma 3/2020. Mályusz Elemér hagyatéka). A kérdésről lásd még Mályusz, 2002, 90–117.

Mályusz, mint közismert, a háború után kiszorult a történettudomány vezető pozícióiból. Az ötvenes–hatvanas években azonban visszakapja a publikálási lehetőséget, és Zsigmond-kutatásai szemszögéből az ötvenes évektől kezdődő periódus – természetesen bizonyos törésekkel – egyfajta „aranykort” is jelent. Joggal mondhatjuk, hogy a háborút megelőző évek alapozásai, kísérletei után, ebben az időszakban a Zsigmond-kor kutatása Mályusz történetírói működésének centrumába került. Ekkor kezdte meg ugyanis monumentális vállalkozását, a *Zsigmond-kori Oklevéltár* közzétételét (első kötete 1951-ben jelent meg, amely a 1399-ig tartó periódus okleveleit, illetve azok regesztáit adja közre) (Mályusz, 1951), 1958-ban jelent meg a háború alatti kezdeményeket nagyobb formátumban végiggondoló, *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog* című könyve, s meg kell említeni az 1960-ban készült *Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon* című tanulmányt, amely először kísérli meg tisztázni a központosítási törekvések, illetve az ezek alapjául szolgáló társadalmi fejlődés, valamint Zsigmond egyéniségének kapcsolatait (Mályusz, 1960). Lényegében ezt bővíti ki, és világítja meg több oldalról az életmű utolsó nagy alkotása, az 1984-ben kiadott *Zsigmond király uralma Magyarországon* című könyv is, amely egyúttal Mályusz korábbi tanulmányai, sőt szinte az egész középkorral kapcsolatos kutatásai szintéziseként is tekinthető (Mályusz, 1984). E példaértékűen alapos elemzéshez kapcsolhatók az 1930-as évekbeli egyháztörténeti előadások, valamint a későbbi, például a főkegyúri joggal vagy a rendtörténettel kapcsolatos tanulmányait összegző, az *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon* (Mályusz, 1971) és több kisebb tanulmány, például *A négy Tallóci fivér, a Középkori egyházi értelmiségünk társadalmi alapjai*, s nem utolsósorban a *Zsigmond kori Oklevéltár* későbbi kötetei is (Mályusz, 1956, 1958).

Milyen kép bontakozik ki, a fentiek alapján, Mályusz Zsigmond felfogására vonatkozóan?

Mindenekelőtt szembetűnő, de ez kiderül a korábban említett tanulmányok címéből is, hogy Mályusz – szemben a korábbi történetírás túlnyomóan politika- és eseménytörténet-centrikus beállítottságával – Zsigmondot alapvetően társadalmi háttéréből, *társadalomtörténeti* szempontból igyekezett megközelíteni. Már a harmincas évek elején megkezdett társadalomtörténeti tanulmányaiban kirajzolódik ennek döntő vonása, miszerint a magyar társadalom fejlődése 1848-ig alapvetően három periódusra tagolódik: a karizmatikus királyság (a 13. századig, szemben például Szekfű Gyulával és Hóman Bálinttal, akik szerint ez a patrimoniális királyság, illetve a hűbériség időszaka); a hűbériség (14–15. század), illetve a rendiség kialakulása a 15. század közepétől. (Ezeket az ideáltípusokat Mályusz természetesen Max Webertől kölcsönözte.) A fejlődés alapvető jellemvonása, hogy a korai időszak keleties jellegű, az uralkodónak tulajdonított emberfeletti képességen alapuló despotikus berendezkedéséhez képest, egyre újabb és újabb társadalmi rétegek emancipálódnak, és vesznek részt a hatalom gyakorlásában. Ennek meg-

felelően a 14–15. század, a hűbériség időszakának háttere a nagybirtokos arisztokrácia társadalmi vezető szerepe, amely az államhatalom (főként királyi tanácson keresztül történő) kisajátításával a 15. század második felétől az ország területi integritását is veszélyezteti. Éppen ezért szükségszerű ettől az időszaktól kezdődően egy szélesebb társadalmi rétegnek, a köznemességnek a hatalomba történő bevonása, mely már számarányánál fogva is ellensúlya az oligarchikus törekvéseknek.

Mindebből már világosan kirajzolódik e társadalomtörténeti tabló egyik leginkább szembetűnő vonása – alapjában elfogult az arisztokráciával szemben és a köznemesség mellett, ami abból következik, hogy – a polgárság gyengesége (vagy idegen, német eredete miatt) – alapvetően a köznemességet, főleg annak vagyonosabb, művelt, szerinte sokszor európai látókörrrel is rendelkező (ma úgy mondanánk, elit) rétegét tekinti a társadalmi demokratizálódás legfőbb letéteményesének.³ Innen ered, hogy Mályusz történetírói működése során oly megkülönböztetett figyelmet szentel a köznemesség történetének, s ennek fejlődését, társadalmi szerepét kialakulásától kezdve szinte egész történelmünkben

³ Mindezekből persze az a kérdés adódik: mi volt az oka annak, hogy Mályusz a köznemesség szerepét ilyen mértékben előtérbe helyezte?

Felfogásom szerint Mályusz mindezzel a magyar kultúra, a magyar művelődés önállóságát igyekezett bizonyítani, s nézeteinek nem utolsósorban németellenes tartalma is volt. Már társadalomtörténeti tablójából kiderül, hogy szerinte a magyar társadalom az államalapítás után is hosszabb időn keresztül megtartotta keleties jellegét (lásd a karizmatikus királyságról elmondottakat), s úgy tűnik, hogy – felfogása szerint – ebből később is sok megmaradt. Mindennek hordozója pedig a köznemesség volt, mely sokat megőrzött keleties vonásaiból (harciaság) ugyanakkor – polgárság híján, illetve annak idegen eredete miatt – a nyugati művelődés egyetlen letéteményese volt. Mind ezt alátámasztja Mályusznak egy 1941-ben készült tanulmánya (*Magyarország Nyugat és Kelet között*), mely a köznemességgel kapcsolatos egész állásfoglalását összefoglalja, s melynek legfontosabb gondolatait a tanulmány megírása előtt így summázta: „A dolgot azzal kezdeném, hogy megkísérelném komolyan feltenni a kérdést: mit jelent »Nyugat és Kelet«. Azután azt próbálnám megállapítani, hogy »Nyugat« szempontjából miben áll a magyar teljesítmény. Végül azt a proceszust vázolnám nagy vonalakban, hogy a magyar nemzet, amely különböző okokból, társadalmi szerkezet és nemzeti egyéniség dolgában túlnyomóan »Kelet népe« maradt – s csak ezért beszélhet történelmi identitásról, vagy helyesebben kontinuitásról – hogyan lett mégis nyugati szellemi attitűdök és ideológiák fáradhatatlan átvívője s ezzel valódi »határ-nép«, amelynek szimbólumát legjobban úgy gondolnám ábrázolni, mint keleti lovas vitézt, aki »a cheval« a római limesen, vagyis a Dunán lovagol – helyesebben »nyergel«. (Nem »nyargal«, noha azt gyanítom, hogy ez ugyanazon szó. A filológusok majd megmondják.) Nézetem szerint ebből a dialektikából kell és lehet megérteni a magyar társadalmi és politikai élet összes megoldatlan és részben megoldhatatlan problémáit. De ehhez nem elég az olyan Joó Tibor-féle – ha mindjárt »nomád« – vesszőparipára felkapni és annak magasából ítélni egész korszakok felett. Ami történt, azt mindenekelőtt meg kell érteni: »Eine jede Periode ist unmittelbar zu Gott.«”

Lásd MTA KIK Kt, Balogh József levelei Mályusz Elemérnek. Benne Mályusz fogalmazványa. A levél minden bizonnyal az 1940-es évek elejéről származik. Mályusz középiskolai tanároknak tartott előadásai a magyar társadalom kora újkori fejlődéséről lásd MTA KIK Kt, Ms 6547/155-160. Jelen sorok szerzője ezt külön tanulmányban kívánja feldolgozni.

végigkíséri. (Lásd *A magyar köznemesség kialakulása* [Mályusz, 1942a]; a már említett *A magyar társadalom a Hunyadiak korában* [Mályusz, 1940] vagy *A magyar rendi állam Hunyadi korában* [Mályusz, 1957], illetve a 18–19. századra vonatkozóan *A reformkor nemzedéke* [Mályusz, 1923–1924], *Sándor Lipót főherceg nádor iratai* [Mályusz, 1926] című írásokat.)

Milyen következményei vannak mindennek Mályusz Zsigmond felfogására vonatkozóan?

Mint a tanulmányokból kiderül, Mályusz a háború előtt inkább az egyes uralmi formák meghatározására és elkülönítésére helyezte a hangsúlyt, és ideális uralkodója Mátyás volt, aki a nemzeti és centralizációs törekvéseket a köznemesség segítségével kívánta megvalósítani. Kutatásai során azonban egyre nyilvánvalóbbá vált számára (és ebben véleményem szerint a Zsigmond-kori okmánytár elkészítése alapvető szerepet játszott), hogy Zsigmond a maga egyházpolitikai, társadalomreformeri, művelődési törekvéseivel előkészítette Mátyás programját. Zsigmond és kora ennek megfelelően egy átmeneti jelenség a nagybirtokos arisztokrácia hatalmát jelentő hűbériség és a köznemesség hatalomba való beépülését eredményező rendiség között. Az ezzel a kérdéssel kapcsolatos tanulmányaiban Mályusz – először rendszeresen a *Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon* című tanulmányban fejtette ki, de a Zsigmond életművét és a kort összegző monográfiának (Mályusz, 1984) is ez a végső kicsengése – ugyanis Zsigmond legfőbb érdemének az általános európai fejlődésnek megfelelő, a nemzetállamok kialakulását megalapozó állami centralizációt, a nagybirtokosok uralmának háttérbe szorítását, a modern, szakszerű bürokratikus apparátus kialakítására való törekvést tartotta. Ennek azonban a megerősödő köznemesség alkotta a társadalmi bázisát, amit Zsigmond több intézkedése is bizonyít, például a titkos kancellária előtérbe állítása, ahol a polgári értékeket képviselő köznemeseket alkalmazott, vagy az a törekvése, hogy a kúriai bíróságok munkájába a köznemeseket is bevonja.

Mindez azonban párhuzamos Zsigmond egyházpolitikai törekvéseivel is, amelyeknek fő célja a gallikán módra kialakított nemzeti egyház kiépítése volt. Mint erről szó esett, Mályusz a középkori egyházi társadalom fejlődéséről kialakított nézeteit már 1934-es egyetemi előadásaiban is felvázolta. E fejlődés legnagyobb hozadéka, az alsópapság mellett működő világiak, káplánok, prebendáriusok, oltárosok szerepének megvilágításán kívül (akik egyébként az egyház elvilágiasodásának fő tényezői közé számítanak) az egyházi középréteg, a klerikusokkal szembeni „világi értelmiség”, a deák-literátus réteg kialakulása, amely később a reformáció gyors elterjedésének társadalmi bázisa lesz. N. B.: Mályusz e munkájának – mint ahogy erre a kötetet 1974-ben ismertető Fügedi Erik is utal – szubjektív indítéka is volt: Szekfű Gyulával szemben, aki szerint a reformáció csak a vallási egységet megbontó mozzanat volt, s a főurak terjesztették felülről, Mályusz azt kívánta bizonyítani, hogy ezt a középkori egyházi társadalom elvilágias-

sodása, például a világi értelmiségi réteg kialakulásával már előkészítette. Ennek megfelelően belső társadalmi igényből keletkezett, s mély társadalmi gyökerei voltak – ezzel magyarázható gyors elterjedése is.

Ennek az egyházi középrétegnek, amely szoros összefüggésben áll a köznemességgel, a felemelkedése biztosítja a társadalmi háttérrel Zsigmond legnevezetesebb egyházpolitikai törekvéséhez, a főkegyúri jog elismertetéséhez, melyet a konstanzi zsinaton meg is tudott valósítani. (Ennek okleveles bizonyítékát Iványi Béla fedezte fel, de Mályusz érdeme a mögötte meghúzódó társadalomfejlődés felvázolása.)

Mályusz Elemér időskori fényképe

MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Ms 6408/587

De a köznemesség felemelkedésével és társadalmi vezető szerepének előtérbe kerülésével magyarázza Mályusz Zsigmond korának művelődési viszonyait is. Ennek lényege – mint ezt a Toldi-mondával vagy a Thuróczy Jánossal kapcsolatos tanulmányai (Mályusz, 1967), melyek 1984-es szintézisében is visszacsengenek, bizonyítják –, hogy ezt az időszakot a gótikus műveltség magyarországi korszakának tartja. Mályusz szerint – mint ezt az *Árpádházi Boldog Margit* című tanulmánya alátámasztja – ez Magyarországon is szinte a nyugat-európaival egy időben terjedt el. Ennek megfelelően a Toldi-monda sem német közvetítéssel került Magyarországra, hanem valamely magyar származású klerikus a szerzője.

Magyarra fordítása, szélesebb körökben való elterjedése pedig a 16. században a köznemesség társadalmi vezető szerepének idején válik szükségessé.⁴

Mindebből azonban nem következik, hogy Mályusz egyértelműen pozitívan gondolkodott Zsigmondról és koráról, hiszen ennek központosítási törekvései csak átmenetiek voltak, s halála után ismét az anarchiával fenyegető nagybirtokos uralom került előtérbe. Zsigmond legfőbb hibájának azonban azt tartja, hogy birodalmi törekvései miatt (lásd a husziták) nem tudott azonosulni a nemzeti problémákkal, amit a magyar fejlődés számára később tragikussá váló külpolitikai kudarcai bizonyítanak.

Hozzá kell tenni a fentiekhez, hogy Mályusznak a köznemességre vonatkozó vázolt nézetei nem jelentik azt, hogy egy, a dualizmus korában uralkodó (de saját korában is jelentős pozíciókkal rendelkező) „nemesi romantikus” történet-szemlélet képviselője lett volna. Világosan bizonyítja ezt az ún. „Eckhart-vitában” elfoglalt álláspontja, melynek során egyértelműen szögezi le, hogy a Szent Korona tana (Timón Ákos felfogásával szöges ellentétben) nem a magyar nemzeti génusz veleszületett alkotása/kifejeződése, hanem történetileg csak a 15. század folyamán alakult ki, a magyar alkotmányos fejlődés tehát nem megelőzi a nyugat-európaiakat, hanem attól elmarad, és Közép-Európa egyéb területeivel, így a cseh és a lengyel fejlődéssel mutat párhuzamokat (Mályusz, 1931, 406–419.).

IRODALOM

- Erős Vilmos (2000): Die Rolle von Elemér Mályusz in der ungarischen Sigismund-Forschung. In: Gunst Péter – Schmidt, Tilmann (Hrsg.): *Das Zeitalter König Sigmunds in Ungarn und im Deutschen Reich*. Debrecen: Debrecen University Press, 39–43. ISBN 9789634724513
- Mályusz Elemér (1923–1924): A reformkor nemzedéke. *Századok*, 57–58, 17–75. http://real-j.mtak.hu/13678/1/Szazadok_1923-1924.pdf (Újból megjelent In: Mályusz Elemér: *Klió szolgálatá-*

⁴ Hogy a köznemességnek a lovagi életideál kialakításában (amely például a Toldi-monda elterjedésének és kialakulásának alapja) alapvető szerepe van koncepciójában, azt Mályusz önéletírása is bizonyítja. Az ezzel kapcsolatos fejtegetései azt is alátámasztják, hogy a köznemesség kutatása egész életében jelen volt. „A köznemesség mint rend élete régóta foglalkoztatott. Kialakulásának alapvető tényezőjét már turóci adataim elem tárták, amidőn felvilágosítottak a fejenként felkelők és a többedmagukkal egy társukat hadba küldők időrendben egymás után következéséről, vallomásukat azonban akkor még nem értettem meg. További az egész ország területére kiterjedő vizsgálatokra volt szükségem. Mielőtt ezekre sort kerítettem volna, megkíséréltem kimutatni, hogy a köznemességnek volt felső rétege, amely elválasztható egyrészt a tömegtől, másrészt a nagybirtokos főuraktól. A problémát a rétegnek a művelődési elemek recipiálásában és magyarrá hasonlításában játszott szerepe felől próbáltam megközelíteni. Azt sikerült elfogadhatóvá tennem, hogy a XIV. és a XV. század fordulóján élt egy nemesi réteg, amely a lovagi élet külsőségeinek átvétele után, annak eszményeit is oly mértékben magáévá tudta tenni, hogy soraiból támadt hős alakja köré fonódtak a lovagi éretnyeket magasztaló költői epizódok.” (Mályusz, 2021, 391.)

- ban. Válogatott történelmi tanulmányok.* (Soós I. szerk.) Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 2003, 425–463.
- Mályusz Elemér (1924): A Toldi-monda történeti alapja. *Hadtörténeti Közlemények*, 25, 1–2, 3–32. https://epa.oszk.hu/00000/00018/00183/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1924.pdf
- Mályusz Elemér (1926): *Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790–1795.* Budapest: Magyar Történelmi Társulat
- Mályusz Elemér (1931): Az Eckhart-vita. *Századok*, 65, 406–419. http://real-j.mtak.hu/13682/1/Szazadok_1931.pdf
- Mályusz Elemér (1933a): Árpádházi Boldog Margit. A magyar egyházi műveltség problémája. In: *Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére.* Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 341–384.
- Mályusz Elemér (1933b): A patrimoniális királyság. *Társadalomtudomány*, 1–2, 37–49. (Újból megjelent In: *Klió szolgálatában. Válogatott történelmi tanulmányok.* (Soós István szerk.) Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 2003, 11–21.)
- Mályusz Elemér (1934): A karizmatikus királyság. *Társadalomtudomány*, 3, 153–178. (Újból megjelent In: Mályusz Elemér: *Klió szolgálatában. Válogatott történelmi tanulmányok.* (Soós István szerk.) Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 2003, 22–44.)
- Mályusz Elemér (1940): A magyar társadalom a Hunyadiak korában. A hűbériség és rendiség problémája. In: Lukinich Imre – Balogh Jolán – Elekes Lajos et al. (szerk.): *Mátyás király emlékkönyv születésének ötszázéves évfordulójára I.* Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 309–433. <http://real-eod.mtak.hu/9197/>
- Mályusz Elemér (1942a): A magyar köznemesség kialakulása. *Századok*, 76, 7–8. 272–305.; 9–10, 407–434. https://adt.arcanum.com/hu/view/Szazadok_1942/?pg=289&layout=s
- Mályusz Elemér (1942b): *A magyar történettudomány.* Budapest: Bolyai Akadémia (Újból megjelent Gödöllő: Attraktor Kiadó, 2008)
- Mályusz Elemér (1943): A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. *Budapesti Szemle*, 782, 65–71. <http://real-j.mtak.hu/2551/>
- Mályusz Elemér (összeáll.) (1951): *Zsigmond-kori Oklevéltár I.* (1387–1399.) (*A Magyar Országos Levéltár Kiadványai 2 Forráskiadványok 1*) Budapest: Akadémiai Kiadó, https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_01/?pg=2&layout=s
- Mályusz Elemér (összeáll.) (1956): *Zsigmond-kori Oklevéltár II.* (1400–1410.) 1. rész (1400–1406.) Budapest: Akadémiai Kiadó (*A Magyar Országos Levéltár Kiadványai 2 Forráskiadványok 3*) https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_03/?pg=0&layout=s
- Mályusz Elemér (1957): A magyar rendi állam a Hunyadiak korában. *Századok*, 91, 1–4, 46–123.; 5–6, 529–602. <http://real-eod.mtak.hu/14078/>
- Mályusz Elemér (összeáll.) (1958): *Zsigmond-kori Oklevéltár II.* (1400–1410.) 2. rész (1407–1410.) (*A Magyar Országos Levéltár Kiadványai 2 Forráskiadványok 4*) Budapest: Akadémiai Kiadó, https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_04/?pg=0&layout=s
- Mályusz Elemér (1958): *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. Új sorozat 9)* Budapest: Akadémiai Kiadó, <http://real-eod.mtak.hu/11829/>
- Mályusz Elemér (1960): Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon. *Történelmi Szemle*, 3, 2–3, 162–192. https://ti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1960_2-3/malyusz.pdf
- Mályusz Elemér (1967): *A Thuróczy-krónika és forrásai.* Budapest: Akadémiai Kiadó, <http://real-eod.mtak.hu/11086/>
- Mályusz Elemér (1971): *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon.* Budapest: Akadémiai Kiadó

- Mályusz Elemér (1984): *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*. Budapest: Gondolat Kiadó, ISBN 9632814142
- Mályusz Elemér (2002): *A középkori magyarság település- és nemzetiségi politikája*. (Soós István – Cholnoky Győző szerk.) (*Kisebbségkutatás könyvek*) Budapest: Lucidus Kiadó
- Mályusz Elemér (2021): *Visszaemlékezések*. (Soós István szerk. s. a. r.). Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, ISBN 9789634162490, <http://real.mtak.hu/125936/>
- Soós István (ed.) (2021): *Mályusz Elemér visszaemlékezések*. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, ISBN 9789634162490, <http://real.mtak.hu/125936/>
Szöveg: http://real.mtak.hu/125936/1/MTA-BTK_Malyusz_.pdf Képmelléklet: http://real.mtak.hu/125936/2/MTA-BTK_Malyusz_KEPMELLEKLET.pdf

Kéziratok források

- MTA KIK Kt, Ms 6547/155-160. Mályusz Elemér előadásai középiskolai tanárok részére az újkori magyar történelemről
- MTA KIK Kt, 6398/221-270. Balogh József levelei Mályusz Elemérnek
- (MTA KIK Kt: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattára)